

Emine MALKOÇ¹
Çiğdem KILIÇASLAN²
Merve ÖZEREN¹
Erhan Vecdi KÜÇÜKERBAŞ¹

1 Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı
Bölümü 35100 Bornova, İzmir,
e-posta: eminemalkoc@hotmail.com

2 Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi,
Peyzaj Mimarlığı Bölümü 09100 Koçarlı, Aydın

Geleneksel, Yarı Geleneksel ve Modern Anlayışla Şekillenen Alışveriş Mekanlarının İzmir Örneğinde Analizi

Analysis of traditional, semi -traditional and modern shopping places: İzmir case

Alınış (Received): 22.08.2012 Kabul tarihi (Accepted): 05.04.2013

Anahtar Sözcükler:

Alışveriş, Kemeraltı, Kıbrıs Şehitleri Caddesi, Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi

Key Words:

Shopping, Kemeraltı, Kıbrıs Şehitleri Street, Forum Bornova Shopping and Lifestyle Centre

ÖZET

Rekabet ortamının etkisiyle şekil değiştiren ticaret olgusu yeni alışveriş mekanlarının oluşumunu hızlandırmış, geçmişe oranla daha modern tasarlanan alışveriş mekanları dolayısıyla toplumların alışveriş alışkanlıklarını da değiştirmiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda insanlar zaman zaman içerisinde doğrudan yer aldıkları bu modern mekanları sorgulamakta ve geleneksel mekanlarla karşılaştırarak geçmişe dair özelemlerini ve memnuniyetsizliklerini dile getirmektedir. Bu çalışmada, İzmir kenti sınırları içerisinde yer alan geleneksel bir açık hava çarşısı, zaman içerisinde ihtiyaçlar doğrultusunda gelişmiş yarı geleneksel bir alışveriş caddesi ile ekonomik ve mekansal dinamikler sonucu ortaya çıkmış modern bir açık hava alışveriş merkezi karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve mekansal farklılıkları saptanarak, günümüz insanının beklentilerini karşılama düzeyi ortaya konulmuştur. Araştırmada öncelikle; konuya yönelik literatür taraması yapılmış, alışveriş kavramı ile alışveriş mekanlarının tarihsel süreçteki mekansal değişimi ve toplumsal yaşamdaki yeri değerlendirilmiştir. Sonrasında araştırma alanlarına yönelik araştırmacı ve uzman grubun çalışmalarını temel alan bir veri toplama çalışması gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz çalışmaları sonucunda; araştırma alanları yönelik mekansal ve yaşamsal değerlendirmeler yapılmıştır. Analiz çalışmaları sonucunda elde edilen tüm bilgiler bütünlük bir yaklaşımla değerlendirilmiş ve seçili araştırma mekanları temelinden hareketle planlama ve tasarım çalışmalarını yönlendirecek öneriler getirilmiştir.

ABSTRACT

Shape-shifting commerce phenomenon affected by the competitive environment, accelerated the formation of new shopping places and these modern designed shopping places changed shopping habits of communities. In this century people challenge these modern places in which they get around, express longing in the past and dissatisfaction comparing the modern places with traditional ones express from time to time. Within this study, a traditional open air market, a semi - traditional shopping street which is developed over time according to demands and a modern open air shopping centre which is emerged as a result of economic and spatial dynamics were evaluated comparatively. Spatial differences of study areas were observed besides putting forward the level of meeting expectations of users. Following the research on literature, shopping term, spatial transformation of shopping markets and their place in social life are evaluated. Afterwards, as for areas of research, data collection was carried out based on the work of a researcher group and an expert group. As a result of the analysis conducted, spatial and vital assessments are manifested. All information obtained as a result of the analysis, evaluated with an integrated approach and consequently recommendations guiding the planning and design practices are presented.

GİRİŞ

Alışveriş, belirli gereksinimleri karşılamak amacıyla, ticari bir eşya veya mala bakmak, incelemek, fiyat öğrenmek, satın almak gibi fiili durumların bileşkesidir (Acar, 2006).

Toplumsal yaşamı sürdürebilmenin gerekliliği sonucu tarih boyunca insanlar ürün değiş tokuşu, bilgi ve deneyim aktarmanın yanında birtakım sosyal paylaşımlarını yerine getirebilmek için belirli mekanlarda rutin olarak toplanmayı bir temel gereksinim haline getirmiştir. Geçmişten bugüne kadar yaşayan tüm toplumlarda bu sosyal paylaşımlar ticari aktivitelerle beslenerek kentsel yaşamı yönlendiren mekanları oluşturmuştur (Acar, 2006).

Anadolu'da M.Ö. 7500 ile M.Ö. 7000 yılları arasında değiş tokuş şeklinde başlayan alışveriş eylemi önce geleneksel Osmanlı çarşısı yapılarında (arasta, bedesten, dükkan, çarşı ve han) sonrasında da günümüz çağdaş alışveriş mekanlarında (dükkan ve küçük satış birimleri, büyük mağazalar, alışveriş merkezleri, süpermarketler, hipermarketler) varlığını sürdürmüştür (Özeren ve ark., 2011).

Küçükkömürcü (2005)'ye göre; tarihi insanlık tarihi kadar eski olan alışveriş eylemi, tarih boyunca daha düzenli ve organize mekanlara gereksinim duyarak, farklı dönemlerde farklı tür yapılarla gerçekleştirilmiştir.

Şekil değiştiren ticaret olgusunun da etkisiyle oluşmuş / tasarlanmış alışveriş mekanları; yapılış amaçları, çevreyle uyumu, tasarım ilkeleri ve zaman faktörü temelinde incelendiğinde bazı benzerlikler ve farklılıklar içermektedir. Bu benzerlikler toplumların geçmişe dair özlemin giderilmesinde farklılıklarda zamana ve teknolojiye uyumda kolaylaştırıcı etki yapmaktadır. Çünkü toplumları oluşturan bireyler zaman zaman içerisinde doğrudan yer aldıkları modern mekanları sorgulamakta ve geleneksel mekanlara olan özelemleri yeni mekanları kabullenmelerini zorlaştırmaktadır.

Bu bağlamda, geleneksel bir açık hava çarşısı, ihtiyaçlar doğrultusunda gelişmiş bir alışveriş caddesi ile modern bir alışveriş merkezi bu araştırmada karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve mekansal farklılıklarından yola çıkılarak günümüz insanının beklentilerini karşılama düzeyi ortaya konulmuştur.

MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Araştırma materyali; araştırma alanları ile araştırma araç ve gereçlerinden oluşmaktadır. Araştırma alanları,

Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan İzmir sınırları içerisinde yer alan geleneksel bir açık hava çarşısı, yarı geleneksel bir alışveriş caddesi ile bir açık hava alışveriş merkezidir (Şekil 1).

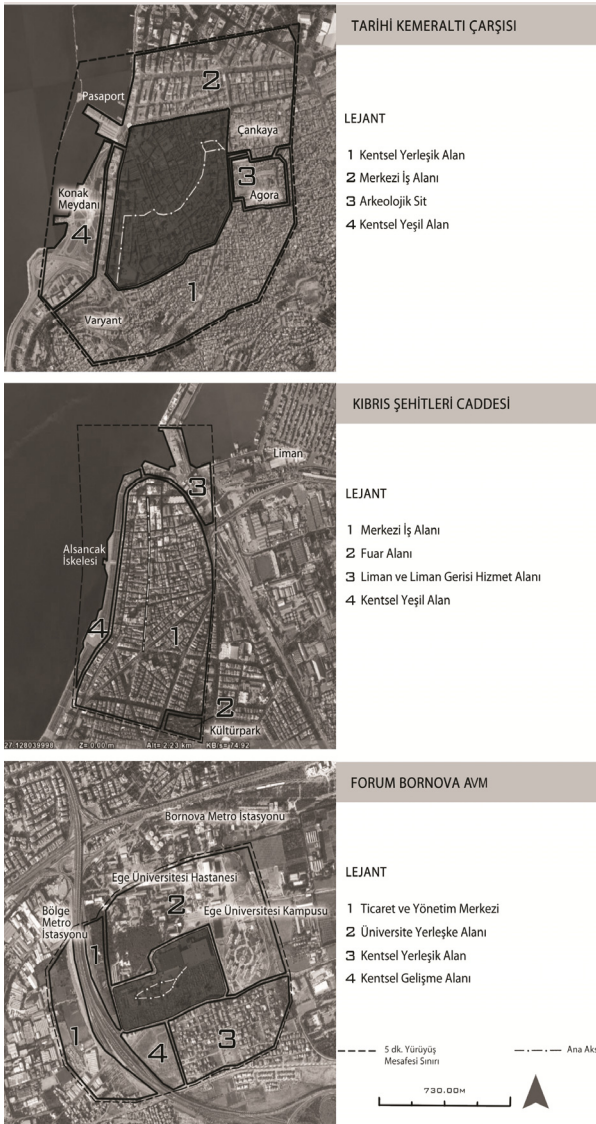
Tarihi Kemeraltı Çarşısı, İzmir'in Konak ilçesinde yer almakta olup Mezarlıkbaşı semtinden başlayarak Konak Meydanı'na kadar ulaşan, Fevzipaşa Caddesi ve Eşrefpaşa Caddesi'nin çarşının kara sınırlarını oluşturduğu, ticari faaliyetlerin yoğun şekilde yaşandığı semt ve çarşıdır (Vikipedi, 2012a).

10. yüzyılda liman, Hisar Cami'nin bulunduğu bölgeye kadar gelmektedir. Limanın ağzında ise, 12. yüzyılda Bizanslılar tarafından kurulan İzmir Liman Kalesi bulunmaktaydı. Kale tarafından korunan iç limanın sağ kıyısında Frenk tüccarların dükkanları ve limanın iç kısmında da kervansaraylar bulunuyordu (Aksoy, 2002).

O tarihlerde iç limanda yer alan kaleyi almak için Osmanlılar çeşitli saldırılar düzenlemişler, ancak başarılı olamamışlardır. İzmir Liman Kalesi 1402 yılında, iç limanı taşlarla dolduran Timur tarafından alınmış, zaman içinde alan, Kemeraltı denilen yerleşim bölgesine dönüşmüştür. Hanlar, hamamlar, camiler, kiliseler, havralar, şadırvanlar inşa edilmiştir. Bölge, bir ticaret merkezi olarak gelişmiştir. Kaynaklar, çarşının ismini; ana caddeyi boydan boya aralıklarla süsleyen 'arasta' adı verilen kemerlerden aldığını bildirmektedir (İBB, 2012).

1592'de inşa edilmiş Hisar Cami'nin bulunduğu mevkiden başlatılmış yayılmanın çizgisini, başka bir deyişle eski deniz kıyısı hattını günümüzdeki Anafartalar Caddesi oluşturmaktadır. İlk yıllarında üzeri tonoz ve kiremit örtülü, sokakları kapsayan bir kapalı çarşı görünümünde olan Kemeraltı Çarşısı 19. yüzyılın sonlarına kadar bu özelliğini korumuştur (Vikipedi, 2012a).

19. yüzyılda İzmir'in ticaret hayatının can noktası olan çarşı eski hanlar ve bedestenleri kapsamaktadır. Çarşıda, en çok bilinen Kızlarağası Hanı'nın dışında çok sayıda han bulunmaktadır. 19. yüzyılda, demirciler, kömürcüler, baharatçılar ve saman pazarı gibi ticarethaneleri kapsayan çarşıda her ticarethane gruplar halinde ayrı bölümleri oluşturmuştur. Günümüzde Kemeraltı Çarşısı bu özelliğinden kısmen uzaklaşmıştır. Bunların yanı sıra Türk el sanatları örneklerini yansıtan seramiklere, çini panolara, ağaç eserlere, madeni eserlere, düz dokuma yaygıları ile halı ve kilimlerin satışının yapıldığı dükkanlar da burada bulunmaktadır (Vikipedi, 2012a).

Şekil 1. Araştırma alanları
Figure 1. Research areas

Kıbrıs Şehitleri Caddesi; İzmir Kenti'nin Konak ilçesinde bulunan, şehrin simge caddelerinden biridir. Cadde trafiğe kapalı olup üzerinde restoranlar, kafeteryalar, barlar, kitapçılar ve alışveriş yerleri bulunmaktadır. Cadde, Talatpaşa Bulvarı ve Ali Çetinkaya Bulvarı'nın kesiştiği yerden başlayıp Kordon'a doğru uzanmaktadır. Gazi Kadınlar Sokağı, Muzaffer İzgü Sokak, Dantel Sokağı ve Bornova Sokağı gibi şehrin ünlü sokaklarına sahiptir. (Vikipedi, 2012b).

Eski adıyla Mesudiye Caddesi olarak anılan Kıbrıs Şehitleri Caddesi, Frenk Caddesi'nin 1922 yangınından kurtulan son bölümünü oluşturmaktadır (Cadoux, 2003).

Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi ise 200.000 m²'lik alana kurulmuş olup kuzeyinde Ege Üniversitesi, güneyinde yerleşim alanı, batısında çevre yolu yer almaktadır (Özeren ve ark., 2011).

Açık ve kapalı alanların yer aldığı Forum Bornova'da 128 mağaza, yedi sinema salonu ve 3000 araç kapasiteli otopark yer almaktadır. Ege mimarisinin özelliklerini bir Akdeniz kasabası ölçeğinde bir araya getiren Forum Bornova iki ayrı bulvar, bunları birbirine bağlayan meydanlar ve dört ayrı sokaktan oluşmaktadır. Alışveriş merkezi, Ege ve geleneksel Türk mimarilerinin özgün örneklerini yansıtan sokaklara, üstü açık teraslarda yeme içme olanağı sunan kafeterya ve restoranlara, yer yer köprüler ile birbirine bağlanmış ortak alanlara sahiptir. Palmiye ağaçları, ahşap pergola ve tenteleri, her biri özgün nitelikteki çeşme ve göletleri ile gerek yapısal gerekse bitkisel materyal açısından dikkat çekicidir (Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi, 2012).

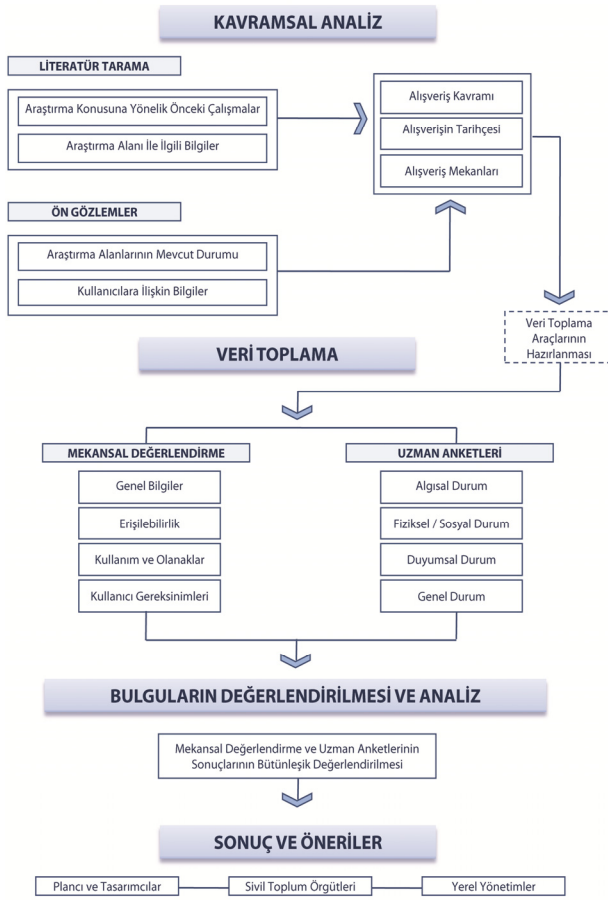
Başlıca araştırma materyali olan araştırma alanlarının yanı sıra araştırma alanı ve konusuna ilişkin çeşitli kaynak, internet bilgileri, araştırma alanlarından çekilen fotoğraflar ile bu araştırma için özgün olarak hazırlanmış mekansal analiz ve uzman değerlendirme formları araştırmanın diğer materyalini oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırma yöntemi; kavramsal analiz, veri toplama, bulguların değerlendirilmesi ve analiz ile sonuç ve öneriler olmak üzere başlıca dört aşamadan oluşmaktadır (Şekil 2).

Kavramsal analiz aşaması konu ve sorunun tanımlandığı aşama olup literatür çalışmalarını, araştırma alanlarına yönelik ön gözlem çalışmalarını ve araştırmanın kurgulanması çalışmalarını kapsamaktadır. Bu aşamada; alışveriş, alışveriş mekanları ve tarihçesine ilişkin bilgiler temin edilmiş ve araştırma alanları belirlenmiştir.

Veri toplama aşaması araştırma alanları ve konusuna yönelik sorgulama evresi olup; araştırma alanlarına uygulanacak araştırma yöntemlerinin ve bu yöntemlerde yararlanılacak değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi, veri toplamaya yönelik formların hazırlanması ve araştırma alanlarına uygulanması işlemlerini kapsamaktadır. Bu aşamada araştırmanın konusu ve yöntemi kapsamında araştırma alanlarına yönelik olarak mekansal değerlendirme formları ile uzman gruba yüz yüze uygulanan uzman değerlendirme formları; Lawrence (1987), PPS (2000), Kaplan (2006), Kılıçaslan ve ark. (2008), Özeren ve ark., (2011)'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2. Yöntem akış şeması
Figure 2. Method flow diagram

Çalışmanın ilk aşamasında 4 kişiden oluşan araştırmacı grup; mekansal değerlendirme çalışmaları gerçekleştirmiş ve elde edilen sonuçlar uzman grubunun değerlendirmeleriyle birleştirilerek araştırma alanlarına ve konusuna yönelik sonuç ve öneriler getirmiştir. Mekansal değerlendirme çalışmalarında; genel bilgiler, erişilebilirlik, kullanım ve olanaklar, kullanıcı gereksinimleri başlıkları altında yer alan 30 alt madde, "1 puan" en az ve "5 puan" en fazla olacak şekilde puanlanmıştır.

Araştırma alanlarında gerçekleştirilen mekansal değerlendirme çalışmaları, 5 dakikalık yürüme mesafesi (400 m.) ile sınırlandırılmış, bu mesafenin belirlenmesinde; günlük hayatta rahat yürüme hızının 80 m/dk olması etken olmuştur (Berker ve ark., 2001).

Arazi çalışmalarının ikinci aşamasında, uzman grubunu oluşturan 58 peyzaj mimarından, standartlaştırılmış uzman anketi formu aracılığıyla araştırma alanı olarak değerlendirilen her üç mekanı analiz etmeleri ve alışveriş mekanlarının algısal, fiziksel/sosyal, duyumsal ve genel durumunu deneyimlerinden yola çıkarak değerlendirmeleri

istenmiştir.

Uzman anketi uygulanacak kişi sayısının belirlenmesinde, aşağıdaki "oransal örnek hacmi formülü" nden yararlanılmış (Newbold, 1995) ve % 90 olasılık ile % 10 hata payı esas alınmıştır. Ayrıca anket uygulanacak kişi sayısının hesaplanmasında, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Elemanlarından yardım alınmıştır.

$$n = N p (1-p) / (N-1) \sigma^2 p x + p(1-p)$$

Formülde; n = örnek hacmi, N = ana kitledeki hane halkı sayısı, p = örneğe girecek kullanıcıların oranı, px = oranın varyansdır.

Hesaplama TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İzmir Şubesi üye sayısı (389) "Ana Kitledeki Hane Halkı Sayısı (N)" olarak kullanılmış ve hesaplama sonucunda anket uygulanacak uzman sayısı 57,75 (58) olarak belirlenmiştir. Uzman anketi; araştırma alanlarını algısal, fiziksel / sosyal, duyumsal ve genel olarak değerlendiren sorular içermektedir. Araştırma alanlarının; fiziksel/sosyal durumuna ilişkin analizinde, araştırma alanlarının birbirine göre kıyaslanması ve en olumlu özelliği taşıyan araştırma alanı için "3", orta derecedeki için "2", en olumsuz özelliği taşıyan araştırma alanı için ise "1" rakamının verilmesi istenmiştir. Duyumsal analizde, ilk sırada yer alan olumlu sıfatlar için "1", ikinci sırada yer alan olumsuz sıfatlar için "2", sıfatlardan herhangi birine karar verilemeyen durumlarda ise "0" rakamı kullanılmıştır. Alanların genel durum değerlendirmesinde ise ankete katılanlardan alışveriş mekanlarını içerisinde yer alma isteklerine göre sıralamaları istenmiş, ilk sırada yer alan araştırma alanı için "1", ikinci sıradaki için "2", üçüncü sıradaki için ise "3" rakamının kullanılması beklenmiştir.

Bulguların değerlendirilmesi ve analiz aşaması, veri toplama aşamasında toplanan bilginin sistematik olarak işlenmesi, mekansal analiz ve uzman anketi sonuçlarının değerlendirilmesi çalışmalarını kapsamaktadır. Son evre olan sonuç ve öneriler ise bir tümevarım evresi olup elde edilen tüm verilerin değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarının somut önerilere dönüştürme işlerini kapsamaktadır.

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ANALİZ

Bu çalışmada; İzmir kenti sınırları içerisinde yer alan üç önemli ve farklı tipteki alışveriş mekanı karşılaştırılmış ve geleneksel, yarı - geleneksel ve modern yapıdaki bu mekanların kullanıcı beklentilerini karşılama düzeyinin ortaya konulmuştur.

Mekansal Analizlerden Elde Edilen Bulgular

Genel bilgiler:

Mekansal analizlerde öncelikle araştırma alanının genel yapısı ortaya konulmuştur (Çizelge 1).

Buna göre; Kemeraltı, zaman içerisinde kendiliğinden şekillenen, orijinalliğini günümüze dek koruyan ve bir ana arterden oluşmuş geleneksel bir alışveriş mekanıdır. Geçmişten günümüze yoğun olarak kullanılan ve bölgenin ilk açık hava çarşısı olarak bilinen Kemeraltı, kentin daima en önemli ticaret merkezi olmuştur. Yakın çevresinde yer alan tarihi, dini, kültürel ve ticari vb. kullanımla ilişkisi oldukça güçlü olan mekanın, mekansal özellikleri yönüyle odak / buluşma noktası olma özelliği yüksek ve yakın çevre üzerindeki baskınlığı belirgindir. Kıbrıs Şehitleri Caddesi, zaman içerisinde ihtiyaçlar doğrultusunda

şekillenmiş, yüksek katlı bitişik nizamlı yapılarla çevrili tek ana arterden oluşan bir alışveriş caddesidir. Merkezi konumu nedeniyle yoğun kullanılan mekanda, yeme-içme ve alışveriş olanakları ağırlıklıdır. Kent halkı için buluşma / odak noktası olma özelliği bulunan Kıbrıs Şehitleri Caddesi, yakın çevre üzerinde de varlığını hissettirmektedir.

Forum Bornova, iki ana arterden oluşan bir modern açık hava alışveriş merkezidir. İlçe merkezine uzak bir konumda yer alan mekan, özellikle 2000'li yıllarda gelişmiş ve ayrık düzende müstakil konutlarla çevrelenmiştir. Konumu nedeniyle yakın çevre üzerinde baskın, çevresel ilişkisi yönünden orta düzeydedir. Yakın çevre açısından neredeyse tek ortak kullanım mekanı olması nedeniyle önemli bir odak noktasıdır.

Çizelge 1. Genel bilgiler
Table 1. General information

M1		Tarihi Kemeraltı Çarşısı	
		Tipi	Geleneksel
	Konum	Merkezde	
	Kapladığı alan	534.534 m ²	
	Ana arter sayısı	Tek ana arter	
	Kullanım yoğunluğu	5	
	Çevresel kullanımlarla ilişkisi	5	
	Odak noktası olma özelliği	5	
	Yakın çevre üzerindeki baskınlığı	5	
M2		Kıbrıs Şehitleri Caddesi	
		Tipi	Yarı Geleneksel
	Konum	Merkezde ~ 2 km	
	Kapladığı alan	9.957 m ²	
	Ana arter sayısı	Tek ana arter	
	Kullanım yoğunluğu	5	
	Çevresel kullanımlarla ilişkisi	5	
	Odak noktası olma özelliği	3	
	Yakın çevre üzerindeki baskınlığı	3	
M3		Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi	
		Tipi	Modern
	Konum	Merkezde ~ 8 km	
	Kapladığı alan	200.000 m ²	
	Ana arter sayısı	İki ana arter	
	Kullanım yoğunluğu	4	
	Çevresel kullanımlarla ilişkisi	3	
	Odak noktası olma özelliği	4	
	Yakın çevre üzerindeki baskınlığı	5	

Tarihi Kemeraltı Çarşısı ile Kıbrıs Şehitleri Caddesi'ne ait fotoğraflar, İzmir Kent Rehberi ve Maviyege web sitelerinden temin edilmiştir.

Erişilebilirlik:

Araştırma alanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen mekansal analizlerin ikinci aşamasında alanların erişilebilirlik durumu ortaya konulmuştur (Çizelge 2). Buna göre; Kemeraltı Çarşısı'nın, bilgi-yönlendirme levhalarıyla desteklendiği ve trafik tekniği açısından güvenli giriş - çıkış olanağına sahip olduğu fakat bu giriş-çıkışın tanımlı olmadığı saptanmıştır. Alana erişimin aksine oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan Kemeraltı Çarşısı'nda, alan için dolaşımı destekleyecek bilgi - yönlendirme levhaları yönünden eksiklikler söz

konusudur. Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin diğer araştırma alanlarından farklı olarak günün belirli saatlerinde trafiğe açıldığı belirlenmiştir. Ayrıca bilgi- yönlendirme levhalarıyla alana erişimin kenti tanımayanlar için kolay olmadığı ve bu yönde bir eksiklik olduğu ve tanımlı giriş - çıkışın olmadığı görülmüştür. Diğer iki araştırma alanının aksine Forum Bornova Alışveriş Merkezi'nde alan içi dolaşım bilgi - yönlendirme levhalarıyla oldukça iyi desteklenmiş ancak trafik tekniği açısından yeterince güvenli bir giriş-çıkış olanağı yaratılamamıştır.

Çizelge 2. Erişilebilirlik
Table 2. Accessibility

	Tarihi Kemeraltı Çarşısı	Kıbrıs Şehitleri Caddesi	Forum Bornova Alışveriş Merkezi
Mekanın araç trafiğine açık - kapalı olma durumu	Kapalı	Kısmen açık	Kapalı
Bilgi - yönlendirme levhalarıyla alana erişim	4	2	3
Bilgi - yönlendirme levhalarıyla alan içi dolaşım	2	4	5
Trafik tekniği açısından güvenli giriş - çıkış olanağı	4	3	2
Tanımlı giriş - çıkış	Tanımsız	Tanımsız	Tanımlı

Kullanımlar ve olanaklar:

Araştırma alanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen mekansal analizlerin üçüncü aşamasında araştırma alanlarının olanak sağladığı kullanımlar değerlendirilmiştir (Çizelge 3). Buna göre; Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın, gündüz kullanımının çok yoğun olduğu ancak gece kullanımının bulunmadığı belirlenmiş, bu durumun mekanın günün farklı saatlerinde kullanım imkanını kısıtladığı görülmüştür. Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin Kemeraltı Çarşısı'nın aksine

neredeyse 24 saat yaşadığı, yılın ve günün farklı saatlerinde kullanım olanağı sunduğu belirlenmiştir. Forum Bornova Alışveriş Merkezi'nin gündüz kullanımının diğerlerine oranla kısmen daha az yoğun olduğu ancak gece kullanımının çok yoğun olduğu saptanmıştır. Yine yılın farklı zamanlarında kullanım olanağı sunan mekanın gündüz kullanımının gece kullanıma kıyasla kısmen daha az yoğun olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 3. Kullanımlar ve olanaklar
Table 3. Usage and activities

	Tarihi Kemeraltı Çarşısı	Kıbrıs Şehitleri Caddesi	Forum Bornova Alışveriş Merkezi
Gündüz kullanım yoğunluğu	5	4	3
Gece kullanım yoğunluğu	-	5	5
Günün farklı saatlerinde kullanım olanağı	3	5	4
Yılın farklı zamanlarında kullanım olanağı	5	5	5

Kullanıcı gereksinimleri:

Araştırma alanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen mekansal analizlerin dördüncü aşamasında araştırma alanları kullanıcı gereksinimleri temelinde değerlendirilmiştir (Çizelge 4). Buna göre; Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın, fizyolojik gereksinimleri karşılamada başarılı olduğu özellikle ihtiyaç duyulan ürüne ulaş -

mada çeşitli alternatifler sunduğu belirlenmiştir. Kullanıcılar üzerinde karmaşa hissi yaratan araştırma alanının olumsuz iklim koşullarından etkilenme ve kısmen de olsa güvensizlik yarattığı saptanmıştır. Sevgi ve aidiyet temelinde değerlendirildiğinde, fazlasıyla tarihi referansa sahip olduğu ve kullanıcıyla mekan arasında duygusal bağ kurma konusunda çok başarılı olduğu görülmüştür. Hatta kullanıcı-satıcı

iletişimin zaman zaman kullanıcıyı rahatsız edici boyutlara ulaştığı fark edilmiştir. Çarşı, sosyal iletişime açıklık, buluşma noktası olabilme ve toplumun farklı kesimlerini bir araya getirme yönüyle oldukça başarılıdır. Fazla detay içerdiğinden kullanıcıda keşfetme isteği yaratan mekanın genel olarak kent kimliğine olumlu etkisi bulunmaktadır. Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nde satılan ürün çeşitliliğinin fazla olduğu görülmüştür. Alan özellikle sokak dokusu ve yapıları yönüyle önemli tarihi referanslara sahiptir.

Kullanıcıların yaşamışlıkları ve geçmiş deneyimleri yoluyla mekanla duygusal bir bağ kurduğu fark edilmiştir. Mekanın, olumlu bir imaja sahip olduğu görülmüş, kentin önemli prestij mekanlarından birisi olduğu belirlenmiştir. Kentin en bilinen buluşma noktalarından birisi olan alışveriş caddesi, grup kullanımına uygunluğu yönüyle de öne çıkmaktadır. Yenilenen yapısal materyallerin mekanın estetik değerini artırdığı bunun da kent kimliğini olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.

Çizelge 4. Kullanıcı gereksinimleri
Table 4. User needs

		Tarihi Kemeraltı Çarşısı	Kıbrıs Şehitleri Caddesi	Forum Bornova Alışveriş Merkezi
Fizyolojik	Engelli kullanımına uygunluk	4	3	5
	Satılan ürün çeşitliliği	5	4	5
Güvenlik	Kullanıcılar üzerinde güven hissi uyandırma	3	3	5
	Karmaşa hissi verme	5	3	2
	İklimsel faktörlerden korunma olanağı	4	2	3
Sevgi ve Aidiyet	Tarihi referanslara sahip olma	5	4	2
	Mekanla duygusal bağ	5	4	2
	Kullanıcı – satıcı iletişimi	4	3	3
Saygınlık	Olumlu imaja sahip olma durumu	5	4	4
	Prestijli mekan olma durumu	4	4	4
Kendini Ortaya Çıkarma	Sosyal iletişime açıklık	5	4	5
	Toplumun farklı kesimlerini bir araya getirme	4	3	5
	Buluşma noktası olabilme	4	4	5
	Grup kullanımına uygunluk	5	5	4
Bilişsel	Keşfetme isteği yaratma	5	3	3
	İmgenin sürekliliği	2	4	4
Estetik	Bitkisel materyalin estetik değeri	3	2	1
	Yapısal materyalin estetik değeri	5	4	4
	Mekanın genel olarak kent kimliğine katkısı	5	4	3

Güvenlik birimlerinin varlığı, giriş-çıkışların kontrollü olması ve toplum belirli bir kesimine hitap etmesi mekanın kullanıcı üzerindeki güven hissini arttırmaktadır. Mekanın bir tasarım ürünü olması alana bir düzen getirmekte bu da karmaşa hissini azalttığından keşfetme isteğini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla imgenin sürekliliği sağlanmaktadır. Olumlu bir imaja sahip olan mekan, kentin prestij mekanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli aktivite ve olanaklar sunması nedeniyle grup kullanımını da desteklediği görülmüştür. Ayrıca yapısal materyal seçiminde başarılı olan mekanın bu bağlamda estetik değerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Uzman Anketlerinden Elde Edilen Bulgular

Araştırma kapsamında peyzaj mimarlarıyla gerçekleştirilen uzman anketleri; algısal durum, fiziksel / sosyal durum, duyumsal durum ve genel durum olmak üzere başlıca 4 ana bölümden oluşmaktadır. Ankete katılanların uzman grubun, özellikle İzmir'de ikamet eden, her üç mekanı da geçmişte birçok kez deneyimlemiş peyzaj mimarlarından oluşmasına özen gösterilmiştir. Buna göre; Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın zor, Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin kısmen ve Forum Bornova Alışveriş Merkezi'nin ise kolay algılandığı belirlenmiştir (Çizelge 5). Araştırma alanlarının fiziksel ve sosyal durumu incelendiğinde; Tarihi Kemeraltı

Çarşısı'nın satılan ürünler yönünden zengin olduğu, toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmede başarılı olduğu, kent kimliğine katkı sağladığı ve hala kentin cazibe merkezi olma özelliğini koruduğu saptanmıştır. Ancak verilen hizmetler ile donatı elemanlarının nitelikleri açısından yetersizdir. Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin, Tarihi Kemeraltı Çarşısı gibi kentin cazibe noktası olma özelliğine sahip olduğu ancak verilen hizmetler ile canlı ve cansız donatı elemanlarının nitelikleri açısından kısmen yeterli

olduğu vurgulanmıştır.

Forum Bornova AVM'nin ise alışverişin yanı sıra yeme - içme, kültür - sanat vb. aktiviteler ile satılan ürünlerin çeşitliliği yönünden yeterli olduğu, verilen hizmetler yönünden çok yeterli olduğu, yılın farklı zamanlarında kullanılabilirdiği, donatı elemanları yönüyle başarılı olduğu ancak farklı kesimleri bir araya getirmede ve kent kimliğine katkı sağlamada başarısız olduğu saptanmıştır(Çizelge6).

Çizelge 5. Algısal durum
Table 5. Perceptual condition

		Tarihi Kemeraltı Çarşısı	Kıbrıs Şehitleri Caddesi	Forum Bornova Alışveriş Merkezi
ALGISAL	Kolay Algılanıyor	6	23	51
	Kısmen Algılanıyor	18	30	6
	Zor Algılanıyor	34	5	1
	TOPLAM	58	58	58

Çizelge 6. Fiziksel / Sosyal durum
Table 6. Physical / Social condition

		Tarihi Kemeraltı Çarşısı			Kıbrıs Şehitleri Caddesi			Forum Bornova Alışveriş Merkezi		
		1	2	3	1	2	3	1	2	3
FİZİKSEL / SOSYAL	Yeterli aktivite olanağına sahip mi?	37	13	8	11	31	16	10	14	34
	Satılan ürün dağılımı açısından yeterli mi?	16	17	25	28	22	8	14	19	25
	Verilen hizmetler açısından yeterli mi?	39	13	6	14	42	2	6	2	50
	Yılın farklı zamanlarında kullanılabilir mi?	28	18	12	14	28	16	15	11	32
	Cansız donatı elemanları nitelikli mi?	52	4	2	3	46	9	3	8	47
	Bitkisel donatı elemanları nitelikli mi?	50	8	0	4	44	10	5	6	47
	Farklı kesimleri bir araya getirebiliyor mu?	13	11	34	14	26	18	30	20	8
	Kentin cazibe merkezi olma özelliği var mı?	20	16	22	11	19	28	25	23	10
	Kent kimliğine katkısı var mı?	8	11	39	6	37	15	44	9	5
	TOPLAM		58			58			58	

Duyumsal durumları değerlendirildiğinde; Kemeraltı Çarşısı'nın canlı ve çok hareketli buna karşın bakımsız, düzensiz, güvensiz, karmaşık ve sıkışık olduğu görülmüştür. Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin bakımlı, canlı, çekici ve hareketli ancak güvensiz olduğu, Forum Bornova AVM'nin ise neredeyse tamamının bakımlı, düzenli ve güvenli olduğu yönünde fikir bildirdiği belirlenmiştir (Çizelge7).

Genel durumları değerlendirildiğinde; ankete

katılan uzmanlardan 10 tanesi Tarihi Kemeraltı Çarşısı, 9 tanesi Kıbrıs Şehitleri Caddesi'ni ve 39 tanesi Forum Bornova AVM'sini, içerisinde en çok yer almak istedikleri mekan olarak belirtmişlerdir (Çizelge 8).

Ankete katılan uzmanlara ayrıca "Araştırma alanını düşündüğünüzde aklınıza ilk gelen ilk şey nedir?" diye sorulduğunda, Kemeraltı'nın kalabalık, Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin eğlenceli ve hareketli, Forum Bornova'nın ise modern bir mekan olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 7. Duyumsal durum
Table 7. Sensory condition

	Tarihi Kemeraltı Çarşısı			Kıbrıs Şehitleri Caddesi			Forum Bornova Alışveriş Merkezi		
	1	0	2	1	0	2	1	0	2
Bakımlı x Bakımsız	4	8	46	35	13	10	57	1	0
Canlı x Monoton	47	6	5	49	4	5	43	5	10
Çekici x İtici	23	10	25	44	12	2	47	5	6
Düzenli x Düzensiz	1	5	52	22	16	20	56	1	1
Güvenli x Güvensiz	3	9	46	17	15	26	53	4	1
Hareketli x Sakin	54	3	1	53	1	4	49	4	5
Anlaşılır x Karmaşık	17	0	41	26	7	25	35	4	19
Ferah x Sıkışık	18	1	39	23	13	22	34	5	19
TOPLAM	58			58			58		

Çizelge 8. Genel durum
Table 8. General condition

	Tarihi Kemeraltı Çarşısı			Kıbrıs Şehitleri Caddesi			Forum Bornova Alışveriş Merkezi		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
İçerisinde yer alma isteğinize göre sıralayınız	10	16	32	09	31	18	39	11	08
TOPLAM	58			58			58		

Genel durumları değerlendirildiğinde; ankete katılan uzmanlardan 10 tanesi Tarihi Kemeraltı Çarşısı, 9 tanesi Kıbrıs Şehitleri Caddesi'ni ve 39 tanesi Forum Bornova AVM'sini, içerisinde en çok yer almak istedikleri mekan olarak belirtmişlerdir (Çizelge 8).

Ankete katılan uzmanlara ayrıca "Araştırma alanını düşündüğünüzde aklınıza ilk gelen ilk şey nedir?" diye sorulduğunda, Kemeraltı'nın kalabalık, Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin eğlenceli ve hareketli, Forum Bornova'nın ise modern bir mekan olduğunu belirtmişlerdir

SONUÇ

Genel bir yaklaşımla araştırma alanları; kullanım yoğunluğu, çevresel kullanımlarla ilişkisi, odak noktası olma ve yakın çevre üzerinde baskın olma bakımından değerlendirildiğinde; Kemeraltı ve Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nin çevresel kullanımlarla ilişkisinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine Kemeraltı Çarşısı ile Forum Bornova Alışveriş Merkezi'nin odak noktası olma ve yakın çevre üzerinde baskın olma yönlerinden daha başarılı oldukları fark edilmiştir. Kemeraltı Çarşısı'nın kentin neredeyse tam merkezinde yer alması ve sahip olduğu tarihi, dini, ticari vb. özelliklerini günümüzde de sürdürüyor oluşu, Kıbrıs Şehitleri

Caddesi'nin ise eğitim, kültür, ticari vb. farklı kullanımlara erişimde sadece yürüme mesafesinde oluşu etkili olurken, Forum Bornova Alışveriş Merkezi'nin içerisinde yer aldığı bölge göz önüne alındığında neredeyse tek ortak kullanım noktası olması etkili olmuştur. Kıbrıs Şehitleri Caddesi özellikle genç nüfus açısından eğlence ile eşdeğer kabul edilmekte adeta kentin kıyıya uzanan parçası konumunda yer almaktadır. Bu da kentin / kentinin denizle direkt ilişki kurabildiği mekanların Alsancak'ta yoğunlaş-masından kaynaklanmaktadır. Kemeraltı Çarşısı tarihi özelliği nedeniyle - kent için güzergahlar üzerinde bilgi - yönlendirme levhalarıyla işaret edildiğinden alana erişim yönünden en başarılı olanıdır. Bireylerin kent içi erişiminin dolayısıyla yaşamının kolaylaştırılması için bu konunun kentin diğer önemli mekanları için de dikkate alınması gerekmektedir. Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın gece ve hafta sonları kullanım olanağının bulunmaması mekanın kullanım imkanını sınırlamaktadır. Kaldı ki çok çeşitli kullanım olanaklarına sahip mekanın, yılın bazı dönemlerinde gece de kullanılabilir bir yapıya dönüştürülmesi yeni bir tasarımı gerektirmektedir ve yerel yönetimin kolaylıkla hayata geçirebileceği bir projeye mümkün olacaktır. İzmir kenti sınırları

içerisinde yer alan farklı yapıdaki alışveriş mekanlarının günümüz insanının beklentilerini karşılayıp karşılayamadığı bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuş ve sözü edilen mekanlar mekansal değerlendirmeler ve uzman anketleri temelinde karşı-laştırılmıştır. Seçili araştırma mekanları temelinden hareketle planlama ve tasarım çalışmalarını yönlendirebilecek öneriler aşağıda sunulmuştur.

Araştırma mekanları mekansal değerlendirme doğrultusunda; Erişilebilirlik konusunda; Tarihi Kemeraltı Çarşısı'na giriş- çıkışların tanımlı duruma getirilmesi ve çarşı içinde dolaşımı destekleyecek bilgi-yönlendirme levhalarının konumlandırılması ve (ya) sayısının artırılması, Kıbrıs Şehitleri Caddesi'ne giriş- çıkışların tanımlı duruma getirilmesi yönünde eksikliklerin giderilmesi, Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi giriş-çıkışlarının trafik tekniği açısından daha güvenli hale getirilmesi önerilmektedir. Kullanımlar ve olanaklar konusunda; Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın tamamının veya bir kısmının günün farklı saatlerinde kullanımına olanak sağlayacak şekilde ele alınması ve bu amaçla çarşı girişlerinde ve (ya) merkezinde çekim noktaları ve aktiviteleri oluşturulmasının gerekliliği öngörülmektedir. Kullanıcı gereksinimleri konusunda; Tarihi Kemeraltı Çarşısı içinde yayaların yürümelerini zorlaştıran tezgahların dükkan içlerinde sergilenmesi ve olumsuz iklim koşullarının etkilerini ortadan kaldırmada yetersiz olan üst örtü elemanlarının yenilenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, G. 2006. Alışveriş Merkezlerinde Peyzaj Tasarımı, Ankara Üni. Fen Bil. Ens. Peyzaj Mimarlığı ABD, YL Tezi, Ankara, 131 s.
- Aksoy, Y. 2002. Smyrna İzmir, Efsaneden Gerçeğe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi:23, Stil Matbaacılık A.Ş., 456s.
- Berker, N., S. Yalçın, G. Yavuzer ve H. Gök, 2001. Yürüme Analizi. ISBN 975 94257 1 8, 76 s.
- Cadoux, C.J. 2003. İlk Çağda İzmir: Kentin, En Eski Çağlardan İ.S 324'e Kadar Tarihi (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 1938).
- Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi, 2012. Hakkımızda - Forum Bornova. <http://www.forumbornova.com/#/about/>. Erişim: Mayıs 2012.
- İBB,2012.Kemeraltı. <http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=434&MenuName=->. Erişim: Temmuz 2012.
- İzmir Şehir Rehberi, 2012. İzmir Merkez, Fotoğraf Galerisi. <http://www.izmir.gen.tr/FotoGaleri.aspx?Cat=2&Page=4>, Erişim: Ağustos 2012.
- Kaplan, A., 2006. Sosyal yaşam ortamları kapsamında kamusal dış mekanların etkin kullanımı. Karşıyaka Kültür ve Çevre Sempozyumu (22-23 Aralık 2005, İzmir), Karşıyaka Belediyesi Kültür Yayını, Şanal Matbaacılık, 248 s.
- Kılıçaslan, C., E. Malkoc, and H. Sonmez Turel, 2008. Comparative Analysis of Traditional, Modern, and Renovated Streets in Physical, Visual, and Life Aspects; A Case Study on Buca District — İzmir (Turkey). Indoor and Built Environment 2008, 17: 403–413.
- Küçükkömürcü, B. 2005. Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve

Araştırma mekanlarına yönelik olarak yapılan uzman anketleri doğrultusunda; Algısal durum hakkında; Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın algılanabilirliğinin güçlendirilmesi yönünde çabaların artırılması gereklidir. Fiziksel / sosyal durum hakkında; Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nda sunulan hizmetlerin niteliğinin artırılması, çarşıda bulunan canlı donatı elemanlarının periyodik bakımlarının yapılması ve sayıca zenginleştirilmesi, cansız donatı elemanlarının mimari strüktüre uyumlu olarak yenilenmesi, aydınlatma elemanlarının doğru yer seçimi ve sayısının artırılması yoluyla kullanıcıların kendilerini güvende hissetmelerinin sağlanması, Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nde yakın zamanda yapılmış olan düzenlemeler olumlu karşılanmakla birlikte, canlı ve cansız donatı elemanlarının niteliklerinin artırılması, Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi'nin farklı kesimleri bir araya getirmek adına düzenlediği imza günü, spora dayalı çeşitli oyunlar vb. aktiviteleri sıklaştırması yararlı görülmektedir. Duyumsal durum hakkında ise; Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın alınacak yeni kararlar doğrultusunda daha bakımlı ve düzenli bir duruma getirilmesi, bütün kamusal mekanların önceliği güvenlik sorununun Kıbrıs Şehitleri Caddesi özelinde çözüme kavuşturulması yönünde yerel yönetimin ek önlemler sunması, Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi'nin değerlendirmeler sonucunda olumlu bulunan özelliklerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması gereklidir.

- Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni. Fen Bil. Ens. Mimarlık ABD, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 183 s.
- Lawrence, J. R. 1987. Housing, Dwellings and Homes, Design Theory, Research and Practice. John Wiley & Sons Ltd., ISBN: 0-471-91408-8, pages 319.
- Maviyege, 2012. İzmir Tarihi Kemeraltı Çarşısı Resimleri. <http://maviyege.turkceblog.com/izmir-kemeraltı-resimleri/>, Erişim: Ağustos 2012.
- Newbold, P. 1995. Statistics for Business and Economics, Prentice Hall, New Jersey.
- Özeren, M., Ç. Kılıçaslan, E. Malkoç ve E. V. Küçükerbaş, 2011. Açık Hava Alışveriş Merkezlerinin Tasarım Kriterleri Yönüyle Değerlendirilmesi: Forum Bornova Alışveriş ve Yaşam Merkezi Örneği. Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg. 2011, 48 (3): 255264, ISSN 1018-8851.
- PPS, 2000. How to Turn a Place Around. A Handbook for Creating Successful Public Spaces. Project for Public Spaces, Inc., ISBN: 0-970624-0-1, pages 121.
- Vikipedi, 2012a. Kemeraltı. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kemeraltı> %C4%B1_%C3%87ar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1. Erişim: Temmuz 2012.
- Vikipedi, 2012b. Kıbrıs Şehitleri Caddesi http://tr.wikipedia.org/wiki/Kıbrıs_Şehitleri_Caddesi %C4%B1r%C4%B1s_%C5%9Fehitleri_Caddesi. Erişim: Temmuz 2012.